

УДК 378

МАЙБОРОДА Артем Олександрович,
кандидат педагогічних наук, доцент кафедри фізико-хімічних основ розвитку та гасіння пожеж
Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля,
e-mail: mayboroda101@gmail.com

**ВИКОРИСТАННЯ ТЕРМІНОЛОГІЧНОГО СЛОВНИКА НА ЗАНЯТТЯХ ІЗ
ДИСЦИПЛІНИ «ТЕОРІЯ РОЗВИТКУ ТА ПРИПИНЕННЯ ГОРІННЯ» В ПРОЦЕСІ
ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ РЯТУВАЛЬНИКІВ**

У статті розкриваються методичні особливості використання галузевого термінологічного словника з рятувальної справи. Основна увага приділяється виявленню способів використання термінологічного словника з рятувальної справи курсантами при вивченні дисципліни «Теорія розвитку і припинення горіння» в Черкаському інституті пожежної безпеки. Описується досвід впровадження в освітній процес під час вивчення дисципліни здійснювалось на трьох етапах, початковому, основному, заключному.

Ключові слова: професійна підготовка; майбутній фахівець; рятувальник; вищий навчальний заклад; засіб навчання; термінологічний словник.

Постановка проблеми. Важливими завданнями професійної підготовки майбутніх фахівців у вищому навчальному закладі є активізація пізнавальної діяльності та підвищення якості освіти. Оволодіння галузевою термінологією є одним із шляхів розв'язання

зазначених завдань. Професійна підготовка майбутніх рятувальників вимагає засвоєння ними специфічних термінів із цивільного захисту, пожежної безпеки, пожежної техніки, пожежної профілактики. Знання і правильне використання фахівцем професійних термінів полегшить виконання професійних обов'язків і допоможе уникнути помилок. Тому питання створення галузевих термінологічних словників потребує особливої уваги та кропіткої роботи, оскільки такий процес по-перше, вимагає значних зусиль із виявлення та відбору необхідних термінів; упорядкування та систематизації; по-друге, розробки методики щодо розуміння змісту термінів і понять, запам'ятовування, засвоєння; по-друге, використання їх в освітньому процесі та у майбутній професійній діяльності. Актуальність обраної теми дослідження полягає у реалізації компетентнісного підходу до професійно-орієнтованої підготовки майбутніх рятувальників, шляхом набуття умінь і навичок роботи з термінологічним словником у процесі засвоєння галузевих термінів та забезпечення уміннями самостійної роботи з різного роду довідниками.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Стан певної галузі науки залежить від розробки її термінів, визначення сутності основних понять. Так, дослідник В. Полонський звертає увагу на те, що наукова інформація є головною ланкою у зв'язку науки і практики, науково-дослідницької та навчально-виховної діяльності [1]. На необхідність роботи з довідниками, словниками; вивчення термінів і понять у процесі засвоєння навчальної інформації вказували Ю. Бабанський, В. Загвязинський, М. Скаткін, І. Кантор та ін.

Від оперативності створення термінологічного апарату науки, його повноти і розробленості залежить розвиток теорії наукової галузі, можливості побудови наукової концепції дослідження [2; 3; 4].

Наявність термінологічних словників з певної професійної галузі та умінь ними користуватися значно впливає на формування компетентності практичних працівників. Володіння майбутнім фахівцем професійною термінологією свідчить про сформованість у нього теоретичної компетентності. У процесі навчання курсантів словник (ідеальний, або матеріальний об'єкт, який використовується для засвоєння знань, формування досвіду пізнавальної і практичної діяльності) виконує роль засобу викладання і навчання. Можливості використання словників, виявлення способів усвідомлення основних термінів і понять, визначення їхнього значення для засвоєння необхідної інформації з навчальної дисципліни досліджували науковці Л. Доблаєв [5], Д. Ікрамов [6], І. Лернер [7], Є. Лодатко [8], Н. Тимофєєва [9] та ін.

Метою статті є аналіз використання термінологічного словника з рятувальної справи курсантами при вивченні дисципліни «Теорія розвитку і припинення горіння» в Черкаському інституті пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля.

Виклад основного матеріалу. Прагнення науковців до осмислення наукових термінів, упорядкування їх у словниках зменшує труднощі, які виникають в процесі вивчення навчальних дисциплін у курсантів при пошуці необхідної інформації зі тлумачення того чи іншого слова. Поняття «словник» означає довідкове видання, що упорядковано переліком мовних одиниць (словами, словосполученнями, фразами, термінами, словосполученнями, іменами, знаками). Термінологічний словник, упорядкований системою термінів певної галузі науки. У процесі нашого дослідження ми використовували «Термінологічний словник із рятувальної справи» (Черкаси, 2016 р.), який було створено групою дослідників Черкаського інституту пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля В. Костенко, А. Майбородою, Ю. Ненько, А. Нестеренком, О. Нуянзінім, В. Покалюком. Терміни словника надані українською, англійською та російською мовами. Словник містить 398 галузевих термінів. Структура словника складається з семи частин. Передмова. Пояснення. 1. Терміни та визначення основних понять в галузі цивільного захисту. 2. Терміни та визначення основних понять у сфері пожежної безпеки. 3. Терміни та визначення основних понять протипожежної техніки. Термінологічний покажчик. Список використаних джерел [10].

Активізація навчально-пізнавальної діяльності студентів можлива за умови їх залучення до неї. Задля цього необхідно постійно залучати в освітній процес як традиційні

так і інноваційні засоби навчання. Використання словників різних типів як засобів активізації навчальної діяльності майбутніх фахівців потребує певної підготовленості, наявності відповідних умінь і навичок [11]. З метою підвищення результативності роботи з курсантами щодо засвоєння нових термінів і понять під час викладання дисципліни «Теорія розвитку і припинення горіння», яка вивчається на другому у і третьому курсах підготовки бакалаврів, ми використовуємо термінологічний словник із рятувальної справи.

Наша робота здійснювалась на трьох етапах початковому, основному, заключному.

Для цього на початковому етапі здійснювалась діагностико-аналітична робота за допомогою розробленої анкети «Термінологічний словник як засіб навчання майбутнього рятувальника» ми провели опитування 50 курсантів другого курсу, де ця дисципліна тільки-но починала вивчатися та 50 курсантів третього курсу, які завершували вивчення дисципліни. Анкета мала 7 питань (Як Ви розумієте поняття «словник»? Якими словниками Вам уже приходилось користуватися? З якою метою Ви звертаєтесь до словників? Як Ви розумієте поняття «термінологічний словник»? Чи потрібно в професійній діяльності користуватися словником, і в яких випадках? Чи користуються практичні працівники підрозділів ДСНС у своїй діяльності словниками, довідниками (з досвіду навчальної та виробничої практик), та якими саме? Що дає майбутньому фахівцеві умінь користуватися сл. Які методи роботи викладача сприяли ефективному засвоєнню понять і термінів дисципліни?)

При обробці відповідей на запитання анкети з'ясовано, що 21 (42 %) опитаних курсантів другого курсу визначили поняття «словник» як «збірник термінів»; 20 (40%) – збірник різних слів; 9 (18%) – збірник із різною інформацією. 82% курсантів третього курсу зазначили, що словник – це «довідник, де зазначено тлумачення слів і понять»; 18% респондентів назвали його як «збірник понять і термінів». На друге питання 75% курсантів другого курсу відповіли, що більше всього користуються такими словниками як орфографічний словник із української мови, іноземних мов, іншомовних слів, фразеологічний, тлумачний); 15% з них назвали ще й термінологічний з рятувальної справи; 10% – іншими. Переважна більшість курсантів третього курсу (89%) серед словників, якими постійно користуються назвали термінологічний словник із рятувальної справи. На запитання щодо мети користування словниками 52% курсантів другого курсу відповіли – «щоб знайти потрібну інформацію»; 30% з опитаних – «з метою тлумачення різних незрозумілих слів»; 18% – «знаходження певного терміну та його тлумачення». Серед курсантів третього курсу 71% відповіли, що словником вони користуються для того, щоб «краще зрозуміти сутність поняття», «зрозуміти зміст терміну». Від загальної кількості респондентів з другого курсу 61% вважають за необхідне користуватися словниками термінологічними «для підвищення рівня власної ерудиції», 35% – «для перевірки правильності значення слів», 7% – вважають, що рятувальники користуватися термінологічним словником – «не потрібно». Серед курсантів третього курсу 97% зазначили, що «словник – це важливий навчальний посібник, яким варто постійно користуватися, щоб володіти досконало професійною лексикою». Отже, результати анкетування виявили різницю у знаннях курсантів другого та третього курсів, яка свідчить про дієвість методів викладання, які застосовувалися на заняттях.

При підготовці до навчальних занять ми визначили основні напрями роботи зі словником: 1) виявлення відповідності термінів і понять основним темам робочої програми дисципліни; 2) визначення сутнісної характеристики поняття; 3) виявлення основних ознак поняття, які характерні для даного явища, процесу; 4) порівняння з поняттями, які вже відомі; 5) встановленні логічних зв'язків між поняттями; 6) визначення можливостей та сфери його використання.

Серед основних методів і прийомів роботи в процесі викладання використовувалися такі методи як: виписування основних термінів із словника при складанні конспекту з самостійно опрацьованого матеріалу; заучування на пам'ять; самостійне складання словника для кожної теми дисципліни; пояснення, використання терміну в певному контексті; порівняння терміну з іншими; знаходження асоціативних зв'язків з термінами, які вже

вивчалися; термінологічні вікторини, конкурс «Кращий знавець термінології», презентацій з узагальнення знань основних понять і термінів, проведення термінологічних диктантів.

Досвід власного викладання навчальної дисципліни дозволив розробити наступний алгоритм основного етапу, власне роботи зі словником. Змістом першого кроку цього етапу було загальне ознайомлення зі словником (кваліфікація його укладачів, структура, особливості написання словникових статей, призначення та сфери використання, з'ясування значення для майбутніх фахівців володіння професійною лексикою). Другий крок включав мотивацію курсантів на одержання знань і формування умінь роботи зі словниками та використання їх у подальшій навчальній і професійній діяльності. Третій крок – постановка дидактичної задачі (формулювання мети роботи, визначення конкретних завдань і очікуваних результатів). Четвертий крок вимагав визначення ролі поняття в темі дисципліни, яка вивчається, відтворення словникової статті, самого поняття та виявлення основних його властивостей. П'ятий – мав на меті представлення логічних зв'язків поняття, що вивчалось із іншими термінами теми. На шостому кроці поняття вводилось в систему об'єктів, процесів, професійної діяльності. Сьомий – вимагав впровадження системи вправ, які допомагали засвоїти поняття та правильно його використовувати. Восьмий крок передбачав роботу з порівняння визначення цього поняття українською, англійською і російською мовами.

На заключному етапі здійснювались контроль і оцінка розуміння змісту понять, виявлення рівня їх засвоєння та умінь використовувати в контексті ситуації професійної діяльності.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Таким чином, результати проведеного опитування виявили розуміння курсантами сутності понять «словник», «термінологічний словник»; наявність сформованих умінь використовувати словник у навчальній та практичній діяльності; методи, за допомогою яких вони ефективно оволоділи професійною термінологією.

Отже, аналіз результатів використання термінологічного словника з рятувальної справи при вивченні дисципліни «Теорія розвитку і припинення горіння» в Черкаському інституті пожежної безпеки виявили збільшення кількості курсантів, які володіють професійною термінологією. Перевірка можливостей методів і прийомів, які сприяли засвоєнню термінів довела ефективність певної групи методів викладання (самостійне опрацювання словникової статті, повторення понять та використання їх в певному контексті; порівняння з іншими термінами; термінологічні вікторини, конкурс «Кращий знавець термінології», презентації з узагальнення знань основних понять і термінів дисципліни.

Список використаної літератури

1. Полонский В. М. Словарь по образованию и педагогике / В. М. Полонский. – М. : Высшая школа, 2004. – 511 с.
2. Іванова О. Термінологічні словники: класифікаційні ознаки / О. Іванова // Українська мова: наук.-теорет. журнал. – 2006. – № 4. – С. 84–94.
3. Кирикилиця В. В. Підходи до вироблення дидактичної моделі активізації навчально-пізнавальної діяльності студентів у процесі роботи зі словниками / В. В. Кирикилиця // Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Педагогічні науки. Частина II. – №21 (232) – Луганськ : ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка», 2011. – С. 122–129.
4. Федоренко Л. В. Використання словників у професійній підготовці студентів юристів / Л. В. Федоренко // Проблеми вищої юридичної освіти: Тези доповідей та наукових повідомлень науково-методичної конференції (м. Харків, 21 квітня 2000 р.) / за ред. В. В. Комарова, Харків: Нац. юрид. акад. України, 2000. – С. 39–42.
5. Добраев Л. П. Смысловая структура учебного текста и проблемы его понимания / Л. П. Добраев. – М. : Педагогика, 1982. – 176 с.
6. Икрамов Дж. Математическая культура школьника : Методические аспекты проблемы развития мышления и языка школьников при обучении математике / Дж. Икрамов. – Ташкент : Укитувчи, 1981. – 278 с.
7. Лернер И. Я. Проблемы понимания учебного текста / И. Я. Лернер // Советская педагогика. – 1984. – №10. – С. 129–131.
8. Лодатко Є. О. Смысловая интерпретация змісту в когнітивно-інформаційних системах / Є. О. Лодатко // Вісник Черкаського університету: Серія Педагогічні науки. Вип. 89. – Черкаси ЧНУ ім. Богдана Хмельницького, 2006. – С. 40–55.

9. Тимофеева Н. М. Методы и формы использования учебных словарей по педагогическим дисциплинам в профессиональной подготовке будущих учителей [Электронный ресурс] / Н. М. Тимофеева // Электронный научно-практический журнал «Гуманитарные научные исследования» – 2014. – № 6. – Режим доступа : <http://human.snauka.ru/2014/06/6874> (дата обращения: 13.11.2015).
10. Словник основних термінів і понять з рятувальної справи (україно-російсько-англійський) / В. К. Костенко, Ю. П. Ненько, В. М. Покалюк, А. О. Майборода, О. М. Нуянзін, А. А. Нестеренко – Черкаси: ЧПБ ім. Героїв Чорнобиля НУЦЗ України, 2016. – 120 с.
11. Самарина А. Е. Дидактические основы проектирования методических словарей по учебным дисциплинам. – дис. канд. ... пед. наук 13.00.01 і 13.00.02 / А. Е. Самарина. Смоленськ, 2005. – 261 с.

References

1. Полонский В. М. Словарь по образованию и педагогике / В. М. Полонский. – М. : Высшая школа, 2004. – 511 с.
2. Ivanova, O. (2006). Glossaries: classification features. *Ukrainian language: scientific and theoretical journal*, 4, 84–94.
3. Kyrykulytsia, V.V. (2011). Approaches to develop didactic models to enhance teaching and learning of students in the process of working with dictionaries. *Bulletin of Taras Shevchenko Luhansk National University. Pedagogical science*, II, 21(232), 122–129.
4. Fedorenko, L.V. (2000). Using dictionaries in the training of law students. *The problems of legal education: Abstracts of scientific reports and scientific-technical conference (m. Kharkiv, April 21, 2000)*. In V.V. Komarov (Ed.), Kharkov: National Law Academy of Ukraine, 39–42.
5. Dobraev, L.P. (1982). *The semantic structure of the educational text and problems of its understanding*. Moscow: Pedagogy.
6. Ikramov, J. (1981). *Math student culture: Methodological aspects of the development of thought and language students in teaching mathematics*. Tashkent: Ukituvchi.
7. Lerner, I.Y. (1984). Problems of understanding of the educational text. *Soviet pedagogy*, 10, 129–131.
8. Lodatko, E.O. (2006). Semantic interpretation of content in cognitive-information systems. *Bulletin of Cherkassky University series Pedagogical Sciences*, 89, 40–55.
9. Timofeeva, N.M. (2014). Methods and forms of using dictionaries for teaching professional disciplines in the preparation future teachers. *Humanitarian scientific study*, Human.snauka.ru. Retrieved 29 September 2016, from <http://human.snauka.ru/2014/06/6874>.
10. Kostenko, V. K., Nenko Y. P., Pokaliuk V. M., Mayboroda A. O., Nuianzin O. M., Nesterenko A. A. (2016). *Glossary of key terms and concepts of rescue (ukrainian-russian-english)*. Cherkasy: ChIFS named after Chernobyl Heroes NUCP of Ukraine.
11. Samarina, A.E. (2005). *Didactical fundamentals of designing methodical dictionaries on study discipline*. (Ph.D dissertation). Smolensk.

MAYBORODA Artem,

Ph.D., Associate Professor, assistant professor of Department of physical and chemical bases of development and fighting fires
Cherkasy Institute of Fire Safety named after Chernobyl Heroes
e-mail: e-mail: mayboroda101@gmail.com

USE OF GLOSSARY ON THE LESSONS OF DISCIPLINE “THEORY OF COMBUSTION AND TERMINATION” IN THE PROCESS OF FUTURE RESCUERS TRAINING

Abstract. *Introduction. Knowledge and proper use of specialist the professional terms simplify to carry out occupational duties and help avoid mistakes, so training for future rescuers demands mastering of specific terms in respect of civil protection, fire safety, fire rules, and fire prevention. Solving this problem requires the establishment of branch terminological glossaries; develop methodological support for the use and understanding of the meaning of terms and methods of learning. Presence of glossaries of certain professional field and the ability to use them has a significant influence on the competency of practitioners. Characteristics future specialist professional terminology indicates the formation of his theoretical competence. In this article we reveal methodological features use of glossary for rescue.*

The purpose of the article is to identify ways of glossary use by rescue students on discipline study “Theory of combustion and termination” in Cherkasy Institute of Fire Safety.

Methods. The possibility of using glossaries, identifying ways of understanding the key terms and concepts, determination their importance for learning the necessary information on discipline were studied by different scientists. Enhancing teaching and learning of students is possible for their involvement in active cognitive activity. Using various types of dictionaries as the tools to enhance the training of future professionals requires specific training, availability of appropriate skills.

Originality. To increase the efficiency of working with the students on learning new terms and concepts in teaching discipline "Theory of combustion and termination", which examines the second and third year bachelors, we used the glossary of the rescue.

Results. Implementation into the educational process during the study discipline was carried out in three stages, primary, basic, final. Initially students were interviewed using questionnaire "Glossary as a tool of future rescue training." We interviewed 50 students of the second year, where the discipline is just beginning to be studied, and 50 third-year students who completed the study discipline.

Conclusion. The results of this work showed an understanding by students of the essence of the concepts of "dictionary", "glossary"; mastering terms in the study of the discipline; revealed the presence of skills to use the glossary in the training and practice and a set of effective methods and techniques (self-study of dictionary entry, repetition of concepts and use them in context, comparing with other terms, terminology quiz, contest "Best terminology expert", presentation on the synthesis of knowledge basic concepts and terms of discipline.

Key words: *professional training, future specialist, rescuer, higher education institution, the intensification of teaching and learning activities, teaching tool, glossary.*

*Одержано редакцією 14.10.2016
Прийнято до публікації 17.10.2016*